

203825

4

STARA

in

NOVA ŠOLA.

Za

prosto slovensko ljudstvo

pojasnil

Dr. Lavoslav Gregorec,
profesor bogoslovja.

II.

Gradec.

Založba pisateljeva — prodaja Moser-jeva.

1871.

THE UNIVERSITY OF CHICAGO
PRESS
CHICAGO, ILL.

STARA

in

v

NOVA ŠOLA.

Za

prosto slovensko ljudstvo

pojasnil

Dr. Lavoslav Gregorec,

profesor bogoslovja.

II.

Juan Vohovoy

Gradec.

Založba pisateljeva — tisk društvenski — prodaja Moser-jeva.

1871.

63825

Predgovor in zagovor.

„Jedermann hat das Recht, durch Wort, Schrift, Druck und bildliche Darstellung seine Meinung innerhalb der gesetzlichen Schranken frei zu äussern.“

Staatsgrundgesetz Art. 13.

„Slehern ima pravico s pomočjo besede, pisma, tiska „in slik svobodno javiti, kaj da misli, če le od postave „določenih mej ne prestopi.“

Državno-temeljna postava člen. 13.

To postavo so nam napravili avstrijski liberalci in se nje jako vrlo poslužujejo zoper one, katerim se ne poljubi v njih rog trobiti. Naj mi tedaj ti gospodje ne zamerijo, če se tudi jaz ove postave v sledeči besedi o stari in novi šoli poslužim.

God sv. Jožefa patrona sv. kato-
liške Crkve in Štajarske zemlje
varha.

Dr. L. G.

I.

Staro in novo.

Kedar kdo pogori, denarje zgubi, pod kola pride, se vtopi, sploh v kako večo nesrečo zajde, začnejo ljudje premišljevati, kaj da je nesrečo zakrivilo. Eden reče: ko bi se to zgodilo, bi nesreča izostala; drug pravi, ko bi tega ne bilo: itd. Belijo si glave, kako vprihodnič enaki nesreči v okom priti. In tako je pravo, je modro. Nesreča nas ima izučiti, modre in previdniše storiti. To se pa zgodi le tedaj, kedar se resničen uzrok nesreče ugane ne pa lažnjiv; kedar se prav uzrok odpravi ne pa po nepravem brezpametno udriha, in morebiti zelo dobra in koristna reč zatira. Take ljudi utegne prihodna nesreča še grozniše udariti, še pogubljivše zadeti. Obrnimo rečene besede na našo ljubljeno pa več časa nesrečno domovino — avstrijsko cesarstvo! Više 20 let nemore slovito cesarstvo priti do stalnega

mirù, nesreča ponuja nesreči roko. Leta 1848. se je unel domač, grozen punt nezadovoljnih ljudstev, edenajst let pozneje smo imeli nesrečno vojsko s Francozi in Piemontezi; leta 1866. so nas Prajzi premagali in potuhnjeni Lahi nam lepo Benečansko odtrgali. Zraven imamo čem dalje doma menje mirù, in vedno več nezadovoljstva, prepиров in nereda. Ni čuda tedaj, da so pri nas ljudje več alj menje resnobno misliti začeli, kaj da je tolikim nesrečam uzrok? Najšli so njih veliko in različnih, posebno pa so staknili eden uzrok, zastran kterega še se sedaj veliko upije in kriči, beseduje in posvetuje, prepira in krega, psuje in preklinja, raduje in žaluje; kako se imenuje ta uzrok? Učene in polučene duše po mestih in trgih so ga prvič zalezle ter svetu zavzetemu razodele rekoč: dosedajne šole so za nič — slabe šole so vsej naši nesreči krive. Da so pa šole slabe, so duhovniki krivi, preveč katekizma se v njih uči, šola se mora predrugačiti, napravimo novo šolo, — ta pomaga boleni Avstriji! Pravijo namreč, da je avstrijsko cesarstvo sila boleno. Sedaj pa sam dobro veš, kaj se godi, kedar

kakov imenitnež alj bogatec zboli. Prilomasti namreč od vseh strani vse polno dohtarjev in vračnikov, kateri za debelo plačilo svojo zdravilsko umetnost ponujajo. V časih, to se reče, kedar je za bolenika nevarnost sila velika, stopi več dohtarjev skupaj, napravijo zbor in se posvetujejo, da resnično zasledijo, kakoršno bolezen da bolenik prav za prav ima in kako mu naj hitreje in naj zdatniše pomoči. Enaka se je za boleno Avstrijo poskrbela. Le potrpljivo dalej beri! Leta 1867. se je na Dunaji sošlo v zbornici, kterej tudi: rajhsrat pravijo, veliko število dohtarjev ali poslancev iz vseh krajev in kotov Avstrije (le iz ogrskih dežel ne). Toti dragi gospodje — vsak dobiva po 10 fl. na den iz žepov onih, kateri dače plačujejo — so rekli, da Avstrija pred vsem na slabih šolah boleha. Slabe šole so zakrivile vse nesreče, ktere so nas zadele. Ako hočemo, da bo pri nas bolje, se ima šola zboljšati, posebno pa iz naročja sv. katoliške Crkve izdreti. Za vračilo tedaj dragi dohtarji boljšega niso vedeli dati, kakor: nove šolske postave, po kterih so staro šolo podrli in mesto nje: novo šolo postavili. In kakor je pri vračnikih navada, da vračila

radi dajajo, so tudi novi vračniki Avstrije kaj zelo radodarni z novimi postavami zastran nove šole. Blizo 3 snope njih že imamo. Nektere nam je dal dunajski rajhsrat, druge pa štajarski deželni zbor v Graci. Vendar, akoravno še ni dolgo tega, kar se nam ta vračila dajajo, se že vidi in lahko spozna, da niso prava; po vseh deželah sta se namreč unela nezadovoljnost in upor zoper novo šolsko postavo. Tudi pri nas na Štajarski ljudje, posebno na kmetih, niso kaj veseli novih šolskih postav. Marveč nezadovoljnost naraša bolj ko se ove postave djanski začinjajo rabiti. Mislím tedaj, da bo dobro, če omenjenim postavam bistreje pogledamo v oči ali na zobe — kakor ti je ljubo in drago — kakor državljani ustavne Avstrije imamo pravico in dolžnost, da sami presojujemo, ali so naši dragi poslanci resnično kaj prida ko vračilo za boleno Avstrijo izumili ali ne. In če se prepričamo, da novo vračilo cesarstvu le škodo dela, nečemo več takih poslancev voliti, kedar se sopet ponujajo, ampak reči njim hočemo: z Bogom na vekomaj! poberite svoja šila in kopita! Da pa o novih šolskih postavah lehkeje sodimo, ti njih prijazno rad nekoliko pojasnim. Vendar naj poprej po-

glejmo na sramotno odstavljeno — staro šolo, v kateri še smo vsi z dunajskimi in gračkimi poslanci vred svoje šolske hlače trgali ter se i e o a u učili — pohleven začetek vsej potlejšni omiki. —

II.

Stará šola.

Človeku veselja srce igra, če nja oči zagledajo snažen vrt, poln zdravih, žlahtnih, sadunosnih dreves. Kdo nebi želel, tudi tak ograd imeti! In glej! takoršnemu vrtu podobna je pridna šola. Drobni otroci so drevesa, priden učitelj pa je vrtnar. Kteri oče, ktera mati nebi želela svojemu otroku take pridne šole! blagor ljudem, kteri imajo za svojo mladino vrlo, pridno šolo. Ona je preimenit pomoček, ljudstvo izobražiti, požlahniti, sposobno storiti, da svoj večer pa tudi časen blagor, koliko je v tej dolini solz mogoče, doseže. Vendar kakor Kristjani dobro vemo, da nobena šola ne obrodi omenjenega dobrega sadù, če se ne naslanja na učnika

vseh učnikov, kateri je Jezus Kristus, Gospod. Ta je ustanovil naj večo pa tudi naj boljšo šolo. Pravimo njej sv. katoliška Crkva. In iz te šole je izhajalo vse dobro, blago, veliko in sveto, kar svet blizo 2000 let glešta in premore. Prvih učnikov, ktere je Gospod po svetu poslal, je bilo kar dvanajst. In ti so pozneje postavili redne svoje namestnike in naslednike za učnike sveta: škofe in duhovnike. Njih šolarjem se pa pravi: katoliški Kristjani. Prinesli so pa od Boga posvečeni učniki posebne knjige seboj, kamor koli so prišli. Tem knjigam se veli: sv. pismo. Te imajo v sebi besede večnega življenja, polne so milosti in resnice. Iz teh bukvic so se duhovniki sami izučevali; in iz njih so oni tudi druge podučevali. Da se pa to lehkeje stori so škofi in duhovniki osnovali — lastne šole. In v teh šolah so duhovniki učili tudi brati, pisati in računati. Kajti pred nekterimi stotinami leti so skoro le duhovniki sami umili brati in pisati.

Iz prva je bilo zelo malo šol; večidel le pri škofijah, samostanih in farah. Da pa duhovniki svojih drugih dolžnosti preveč ne zanemarijo in zamudijo, so si za šole pri-

skrbeli pomočnikov. Vzeli so si namreč le takoršne crkovníke ali mežnarje, kateri so ob enem sposobni in voljni bili tudi v šoli v podučevanji otrok pomagati. Enaka je še sedaj pri katoliških misionarjih po paganski Aziji, Afriki, Ameriki in Avstraliji! Glej! tako so nastale pri nas — farne šole. Imenovale so se pa farne šole zato, ker so bile sploh blizo farne crkve in ker so farmošter ali župnik prvi imeli gledati na red in napredek pri šoli.

Crkven služebnik — mežnar — je bil učnik kristjanske mladine, ob enem pa je tudi stregel pri službi božji. Tega se do sedajnih dni nihče ni sramoval. Marveč nekdanji ljudje so si šteli v naj večo čast, če so smeli pri nekrvavi daritvi nove zaveze v družbi milijonov angeljskih duhov služiti in streči. Zelo kralji in knezi posvetni so kaj takega z veseljem storili. Poljski kralj Sobieski, postavim, je vpričo svoje vojske dal opravljati daritev sv. meše, pri kateri je slavni kralj sam stregel; potem pa srčno in srečno krvavo bitvo začel, mogočne Turke popolno pobil in — cesarki Dunaj otel ali rešil. — Sedajni svet iz golega neverstva zelo drugači sodi. Rečem iz golega

neverstva. Kajti sramovati se v pričo živega Boga, Gospoda nebes in zemlje, streči, je mogoče le pri človeku, kateri ima več ali manje srce svoje prazno svete vere, toda glavo naphano plev ošabnega neverstva. Tak človek po pravici ne sodi več za crkvenega služebnika. Morebiti pa je dober, da se mu izročijo kristjanski otroci v poduk in izrejo? Kaj misliš? —

Farnim šolam je tedaj Crkva bila mati in začetnica. Zato so pa tudi crkveni predniki stavljali učitelje, skrbeli za njih izrejo in bedeli nad njih zadržanjem. Malopridne, ničvredne, pohujšljive učnike so brez velikega prepiranja kar hitro odpravili. Crkva je sodila o šolskih bukvah. Ničvrednim, brezvernim knjigam je pot v šolo zabranila. Stara šola je bila v resnici: kristjanska, katoliška šola, učilnica za kristjanske, za katoliške otroke. Mladina katoliških staršev se je izrejala v duhu kristjanskem, v duhu katoliškem. Tako je ostalo tudi tedaj, ko je počenši od slavne cesarice Marije Terezije in Jožefa II. tudi svetna oblast več za šole storila in skrbela. Farno šolo, otroke in učitelje, je imel na skrbi naj prvič — farni duhovni pastir, — farmošter. Črez

šole ene dekanije je bil postavljen: dekan; in črez vse šole ene škofije: škof, kateri je v ta namen enega svojih korarjev (Domherr) postavil za namestnika v šolskih zadevah.

Toliko bodi rečenega o stari šoli. Koliko dobrega da je storila, mora nehote pričati vsa Avstrija. Priče so nam vsi naši ministri, generali, državniki, škofi, poslanci, učenjaki, umetniki! Tudi tisti, kateri so sedaj toliko prebrisani, pametni in razsvitljeni, da hočejo pri nas vse staro podreti in novo narediti. Kajti tudi ti so še v staro šolo hodili. Če pa ti prebrisani, gospodje vendar le psujejo in blato zaničevanja poganjajo na staro šolo, nič ne dene in resnici nikakor oči ne spehne. Ti le sopet popričajo, da je nehvaležnost na svetu dasiravno stara, vendar vedno ponovljena reč — toda grdobna je tudi vselej in povsodi.

Ošabnim kričačem in zasramovalcem stare šole pa še h koncu potočim sledečo: stara šola je veliko storila in veliko dosegnola s pičlimi, zelo malimi denarji. Stara šola je ljudem primerno zelo malo stroškov napravila. Nove šole prijatelji še bodo radi, če bo nova draga šola le toliko koristila

in dosegla, koliko stara šola pri zelo slabih pomočkih. Poglejmo sedaj novo šolo.

III.

N o v a š o l o.

Ni lepo gledati hišo do polovice podreno — zraven pa novo hišo komaj nekoliko od tal pozidano. Glej! enaka je pri novi šoli. Staro šolo so večidel podrli, nove pa še ne dozidali — zato vse nekoliko zvežnjeno križem beži in visi. Vendar toliko je nove šole že dogotovljene, da se zamore o njej soditi: ali bo za kaj ali ne. Kaj pa tedaj je pri novi šoli vse novega? Mnogo reči! Skoro vse. Nekdaj je sv. Janez od Duha razsvitljen pisal: glej! jaz storim vse novo. In glej! naši dunajski poslanci zastran naših šol tudi rečejo: glej, storimo vse novo. Toda teh besed njim ni sv. Duh na misli dal. Kajti s tem njim ni potreba, kaj opraviti imeti. Sami so namreč zadosti razsvitljeni, pametni in modri; iz njih se iskri kar čiste svetlobe, luči in pameti in napredka. Ti od sam sebe

razsvitljeni gospodje so tedaj zastran šole djali: glejte! vse storimo novo. In zato smo za naše šole dobili: 1) nove postave 2) nov namen pri podučevanju 3) nove predmete 4) nove učnike 5) nove nadzornike in 6) novo plačilo. Naglejmo si za poredoma te lepe nove stvari:

1. Nove imamo šolske postave. Dunajski rajhsrat je 27. grudna 1867 dal postavo, čije 17. člen se tako glasi: „znanost in nje nauk sta svobodna.“ Čudno! kakor da bi znanosti do tega časa bile v kleših alj v kajhi, dokler njih niso ovi poslanci milostno izpustili! In če so resnično znanosti poprej bile zaprte, kako so le neki ti dunajski poslanci prišli do toliko sijajne svoje znanosti in prebrisanosti? Pol leta pozneje smo dobili drugo novo postavo. Ta se je nekterim po mestih in trgih toliko dopadla, da so kar samega veselja lučice prižigali, na čast in slavo rajhsrata jedli in pili in peli, duhovnikom pa šibe po oknih lamali. Bili so bolj veseli, kakor da bi zvedeli, da je Benedek rogate Prajze nažgal. Kaj pa je tedaj bilo v oni postavi, da je zavoljo nje nekterim toliko po možganih trgalo? Nič druga, kakor: izrekla se je: loči ev šole

od sv. Crkve, deteta od mile matere. Podrlo se je nagloma, kar je Crkva stotine let stavila in gojila. (Duhoven in škof nimati (razve katekizma) ničesar več ziniti, kakoršne bukve, ali učniki se smejo med katoliške otroke djati. Stare farne šole so nagloma postale nove državne šole. Razun postav, ktere je napravil dunajski rajhsrat, imamo še postave, ki so nam njih izdelali naši deželni poslanci v Graci. Po teh postavah se je stara šola podrla in nova staviti začela. Do sedaj še niso vse in povsodi popolno uvedene ali poskušene. Pa že se vidi, da se bodo težko držale. Nektere reči, ktere veljevajo, je skoro nemogoče dognati. Marsikaj so že ministri bili primorani predrugačiti. Preveč so namreč navadam in potrebam posameznih dežel in krajev nasproti. Marsiktera reč velja in sodi za mesto, ktera pa blizo ne sodi za kmete. Marsikaj je dobro in mogoče za Nemce, kar je za Slovence, Čehe ali Poljce zelo škodljivo in nemogoče. Sploh pri novi šolski postavi, ktero je dunajski rajhsrat napravil za vse dežele, se vidi skoro enaka napačnost, kakor da bi kdo hotel, za vse ljudi enako velike čevlje ali hlače ali klobuke delati: kajti nikder ni-

majo vsi ljudje enako velikih stopal, enako dolgih nog, enako debelih buč nad ramami. V Mariboru so pred nekterimi leti dozidali velikansko hišo na dva stropa. Vendar še poprej, ko se je zamoglo v njej prebivati, je vse vkup zletelo. Sramotno grdo je kar votel obod po konci stal. Mogoče, da se novim šolskim postavam kaj enakega pripeti. Delali so njih precej naglo, kar na nos na vrat, kakor da bi za poslanci gorelo. Kar se pa naglo rodi, se hitro zgubi.

2. Nov je namen novih šol. Kaj je to? Imel sem svoje dni soseda. Ta je bil sila skrbljiv. Delal je, ko črna živina. Za dobičkom je letal, da bi lahko lamp in pete zgubil. Še po noči ni imel pokoja. Ko žive mravlje so mu po zgrbančani buči mrgolele misli na denar, na dobiček na sosedovo pušo, na bližni vinograd. In če se vprašamo, zakaj toliko muk, čemu toliko skrbi? Zavoljo denarja, ali kakor je sam rekel: da bi mu hitreje ko mogoče letanice (peruti) dorasle, da potem v mesto zleti in iz kmetavskega mesarja postane židan: purgar. Glej to je bil njegov namen pri vsem njegovem delu — to je hotel doseči.

Kaj pa hočejo ljudje s pomočjo nove šole

doseči, kakov je pa nove šole namen? čemu so novo šolo postavili? Nova postava veli: die Aufgabe der Schule ist die sittlich-religiöse Erziehung der Jugend, ali po našem: namen šole je nраво-verska izreja otrok. Ali tega gotovo sopet ne razumiš. Hočem ti pojasniti. Pri stari šoli je bil namen: da bi šola namestnikom Jezusa Kristusa pomagala iz otrok verne in pridne Kristjane izrediti, zraven pa tudi v naj potrebnih vednostih za vsakdajno življenje ali pa za dalejšno izučenje podučiti. Vera v Jezusa Kristusa je bila tedaj na prvem mestu. Stari ljudje so namreč mislili: vera je prvo in naj potrebnije. Kajti človek, ki v Boga ne veruje, se ga tudi ne boji. Kdor se pa Boga ne boji, tudi za glas svoje vesti ne mara. Človek pa, kateri je svojo vest zapravljal ali zadušil, je: pošast; pripraven je za vsako hudobijo, vsak se ga ima uzrok bati. Tak človek je nesreča staršem, nadloga srenji in kvar ali škoda domovini. Tako so stari ljudje mislili in so zato hoteli, da ima poduk v sv. veri tudi v šoli biti na prvem mestu, hoteli so, da se pravo zadržanje človeka ravna po pravi veri. Pri novi šoli pa je drugače; nje namen

je: n r a v n o - v e r s k a izreja otrok, t. j.: dobro zadržanje je prvo, potem še le pride nauk v pravi veri. Ali to pa je na robe svet. Kako se pa hočem dobro zadržati, če se mi pa poprej ne pove: Kdo da je Bog, kdo sem jaz, kdo moj bližen? To je ravno toliko, kakor reči: „ljubi Brcko drobni! le lepo se zadrži, kedar prideš pred cesarja ali Becirkshotman-a“. Kako bo to mogoče, če pa Brcko-tu ničesar in sicer že poprej ne poveš: kdo so svitli cesar ali kdo da je Becirkshauptmann? Če mu ne poveš, kaj cesar alj kaj Becirkshauptmann zahtevata? Poslanec Karneri Wildhaus-ski nad Mariborom se je iz našega katekizma norca delal. Ali katekizem veliko pametniše govori kakor vsi Karnerovci. Katekizem govori poprej o veri na pravega Boga, potem še le od ljubezni (pravo zadržanje) do Boga, sebe in bližnega. In pravo: kajti nihče, še Karneri sam, ne ljubi (se ne zadrži pravo) stvari, ktere ne pozna, o kateri ničesar nevě.

Zraven je z dobrim obnašanjem kakor z drevesom ali žepno uro. Drevo brez mozga se vsuši in ura brez navitega peresa se vstavi. Pravo obnašanje ali zadržanje brez prepričanja in trdne vere v Boga, ki plačuje vse

dobro (tudi ono, katero je pred svetom skrito ostalo), in kaznuje vse hudo (tudi ono, katero se je pred svetom umelo zatajiti) je bilo, in je sedaj, in bode vekomaj nemogoče, gotovo pa nestanovito. To so le pene, prazna reč, gola domišljija, če ne zvita goljufija zvitih sovražnikov sv. vere. Vselej in povsodi je vera prvo — obnašanje pravo se ima po pravi veri ravnati. In nauk o dobrem zadržanji se ima na nauk o sveti veri naslanjati. Brez tega od ljudi terjati dobro zadržanje, se meni zdi toliko, kakor z brinjevo cenjo vodo zajemati ali z bobom za lesicami strelati. Kajti brez prave, žive vere v trojedinega Boga se noben človek stanovitno ne popreme nobene čednosti, in ne odpravi nobene hudobne strasti in navade.

3. Novi so tudi nekteri predmeti. Poprej se je učilo: katekizem, brati, pisati, računati. Nova šola zahteva več. Na primer: prirodoslovje, zemljepisje, zgodovino, nauk o avstrijski ustavi. Tudi početno risanje in turnarijo. Vseh besedi bržej ko ne, nisi razumel. Nek star školnik na deželi je vprašan: kaj da je to: turnarija? odgovoril: turnarija je za naše otroke nauk, kako se hitrej hlače potrgajo in srajce raznesejo. Mesto 20 ur

imajo otroci sedaj po 30—32 ur sedeti in od 6—14 leta v šolo hoditi. Ta posledna odločba je ljudem zlasti na kmetih zelo nepovoljna. Nek farmošter so pa djali: dobro! če otroci v novo šolo do 14. leta hoditi morajo, je mogoče, da se nekteri že ondi zaročijo. Čudno pri novi šoli je pa to, da se v njej za nauk v sveti veri naj menje ur na teden privoši; za više šole po mestih (Bürgerschulen) le samo ena ura. In nekteri že prosijo in terjajo, da se kristjanski nauk iz viših realnih in latinskih šol zelo odpravi, kajti drugače bi za posvetne nauke premalo časa ostalo. Čudno! človek si nehotè misli, da se imajo sedaj zelo na opak in na robe uresničevati besede sv. Janeza krstitelja: „on morarasti, jaz pa zmenjševati se“.

4. Novi so tudi učitelji. Starih učnikov sicer niso napodili. To bi ne bilo mogoče pa tudi potrebno ne. Le njih razmera do Crkve in plačilo se je za vsema in popolno predrugačilo. Do selej so večidel naši učniki bili ob enem tudi crkvniki ali mežnarji. Ker je pa ta crkvena služba po mislih nekterih ljudi za učitelja nedostojna ali zelo sramotna so naši postavodajalci prepovedali: da nesme noben učitelj nove šole

ostati: crkovník ali mežnar. Tako so se stari učniki prerodili v nove učitelje.

Ob enem se skrbi za prihodne učitelje v posebnih šolah, kder se imajo do 20. leta strašansko veliko in različnega učiti. Prihodni učitelji bodo kar učeni ali vsej polučeni gospodje; zraven pa še mogoče: soldati, kar poprej ni bilo. O tem so nekteri učitelji že godrnjali, čemur se vsaj jaz zelo čudim. Kajti dobro vemo, kako so nekteri zmed njih cvilili in upili rekoč: pruski školniki so nas leta 1866. pretepali. Dunajski rajhsrat si je to zapomnil ter po novi vojni postavi tudi za vojaštvo sposobne učitelje vteknil med: soldate. Konečno še imam povedati, da dobijo katoliški stariši za svoje katoliške otroke zelo nove, nevslisane učnike, kateri najč niso naše vere: Luterane, Jude magari tudi Turke in zelo mlade ajde, ki zelo na nič ne verujejo (če ne na sebe). Kajti po §. 48 šolske postave 14. maja 1869 zamore ali sme postavljen biti za učnika vsak Avstrijan, bodi si vere kakoršne koli. Morebiti z glavo kimaš in si misliš: to je pa vendar preveč! No, jaz tudi rečem, da je preveč. Nekteri še se tolažijo misleči; tako abotni pa naši ljudje vendar ne bodo, da bi si nekatoliš-

kega učitelja rajše izvolili, kakor katoliškega. Tu pa tam bodo gotovo vsi takih mislih. Vendar v postavi ni zabranjeno in nekteri se tega kaj radi v škodo vere puslužijo, kar postava pripusti. Tako postavim imajo katoliški Dunajčani nekega Luterana, Dittesa po imenu, ko ravnatelja šole, v kateri se podučujejo novi učitelji. V Graci je bila razpisana šolska služba. Mnogo vrlih, katoliških in domačih učiteljev je za njo prosilo. Toda vsi ti vrli, katoliški in domači gospodje so zapstoj prosili, službo je dobil nek Luteran iz Pruskega, tedaj zelo tuj človek, po imenu: Einfeld. Tako, če si razumel, pa hodiva naprej!

5. Novo je nadzorništvo. Pri stari šoli so bili farmošter, dekan in škof šolski nadzorniki. In ta naprava je bila zelo natorna ali naravna. Kajti Crkva je bila šolam početnica in zvesta prijateljica. Sedaj je vse drugače. Prvi nadzornik je prav za prav prvi učitelj šole, drugi učitelji in podučitelji so mu podložni; tedaj tudi farmošter kakor katehet šole. Čudna reč resnično! Duhoven pastir je v verskih zadevah šole podložen svoji duhovni ovčici! Nekoliko več, kakor prvi učitelj je nova šolska gospočka, ktera ima

dolgo ime: „občinsko-šolsko svetovalstvo ali: Ortsschulrath.“ Ta gospočka šteje več glav ali oseb: 3—6 možev, ktere srenje volijo, šolskega nadzornika in prvega učitelja. Pri nas na Štajarskem smejo tudi farmošter pristopiti in imajo eden glas. Prilično toliko, kakor poprejšni dekani velja sedaj druga nova šolska gospočka, ktera je postavljena nad šolo enega okraja (Becirk). Pravijo njej: okrajno-šolsko svetovalstvo ali: Becirksschulrath, ki šteje po 9—12 oseb: Prvi med njimi je: Becirkshauptmann ali okrajni glavar.

Šolske zadeve cele dežele pa vredeuje: deželno šolsko svetovalstvo v Graci, sestavljeno iz 11 svetovalcev, deželni glavar mu je predsednik.

Vse pa strahuje minister nauka na Dunaji. 6. Novo je tudi še šolsko plačilo. Nekteri kmetovje so mislili, Bog vedi kakega medu in koliko sladčič da dobijo, če v poslance volijo ljudi, kakor sta na primer nam zelo tuja človeka penzionirana vojaka: Seidl in Brandsteter in drugi. Vendar sedaj sačenjajo debelo gledati, ko vidijo, da njim ove baže in stranke poslanci vedno večje dače nalagajo. Čuditi se temu ni, kajti od nekdanje vidimo, da se naj nemarniši človek vsaj

nekoliko zmezi, kedar se mu v mošnjo za denarji sega. Zato je pa menda novo šolsko plačilo novi šoli do sedaj naj več nasprotnikov rodilo. Vendar imamo vedeti, da je denar, kateri se za zboljšanje poduka izda, naj menje zavržen, ampak naj boljše posojen. Govorim tedaj tukaj le primerno. Zato pa rečem, da je nova šola v primeri do stare šole — sila draga. Stara šola je veliko storila pri čudežno malem in siromašnem plačilu. Šolska poslopja so se večidel pozidale na crkvenem zemljišči, mnogokrat so crkveni patroni veliko v denarjih bili primorani pomoči. Školniki kot učniki drugih dohodkov skoro niso imeli, kakor večidel mudno plačevano in malo šolnico (Schulgeld). Boljši del dohodkov so dobivali kot mežnarji in organisti. Dekani in škofi so opravljali svoja šolska opravila zapstoj. Le minister nauka je imel, kakor še sedaj svoje letno plačilo.

Pri novi šoli je vse drugače. Sicer se je nova šola polastila šolskih poslopij ali hiš stare šole — in tu pa tam tudi mežnarje iz njih starega stanovanja pregnati hoče. Novih šolskih hiš je novi šoli premerno le malo treba staviti. Vendar druge stvari po-

žirajo veliko denarjev, česar se bodeš kmalu prepričal.

Novi čas ima to posebnost, da srenjski stroški (Gemeinde-Umlagen) čem dalje naraščajo. Nektera mesta tičijo globoko v dolgih. Srenjski predstojniki dobivajo od leta do leta več pisarij, potov in poslov, včasih — sila sitnih. Tako na primer veleva nova postava srenjskim predstojnikom tudi za novo šolo pobirati šolnino (Schulgeld). Za vsakega otroka, kateri v šolo hodi, bi se imelo plačevati 20—10 krc. na teden. Ali to se je ljudem vendar presitno zdelo; zato so okrajni zastopi — vsaj nekteri — sklenoli šolske stroške prevzeti; toda vsem, kateri dače plačujejo, imajo li koga v šoli ali ne, naložiti posebno šolsko naklado (Schulumlagen). Tako je storil na primer Mariborski okrajni zastop (Marburger Bezirksvertretung), kateri je naložil 17⁰/₀ šolske naklade. To se reče: kdor je sedaj plačeval na leto 100 fl. dače, bo zanaprej 17 fl. več tedaj 117 fl. plačeval; ali če imaš v svojih dačnih knjižicah zapisanih 45 fl. dače, bodeš drugo leto blizo 8 fl. več imel zapisanih in sicer zavolj večih šolskih stroškov.

Vsi učitelji dobivajo po novi postavi svoje

plačilo v denarjih, vendar ne vsi enako veliko. Naj večja plača je 700 fl.; naj manjša 400 fl. Pri nas na deželi je za prvega učitelja večidel odmerjenih 400 fl. in za vredovanje šol in pisarije 50 fl.; tedaj 450 fl. na leto. Podučitelj dobiva 60⁰/₀ tedaj 240 fl. Razve stanovanja, za katero imajo tudi srenje skrbeti, zahteva šola navadno pri nas najmanje 690 fl. gotovih denarjev na leto.

Dehanti so poprej vsako leto vsako šolo obiskali in v očitnih skušnjah ljudem pokazali, kako so kaj učitelji in otroci svojo dolžnost storili. Vse ove pote in pisarije so pa dehanti opravljali zelo — zapstonj. Pri novi šoli je tudi to vse drugače. Očitnim skušnjam s premijami ali darili vred so dali slovo. Zato pa ljudstvo sploh malo ali nič ne zazvè, kaj in koliko da se v šoli opravi. Da se pa vendar učiteljem vse na dobro voljo ne pusti, so naši postavodajalci osnovali Becirks-Schul-Inspector-je ali okrajne-šolske-ogleduhe. Ti pa stopinje ne storije zapstonj. Vsak dobiva plačilo na leto 200 do 500 fl. Vseh skupaj njih je na Štajarskem: 26. Prištejmo še pisarniške stroške in plačilo za pota, ktera ima Becirkshauptmann alj okrajni glavar k mesečnim sejam

okrajnih-šolskih svetovalstev! Po tem takem ne bomo veliko zgrešili, če rečemo, da blizo 12,000 fl. na leto plačujemo, kar so poprej dehanti tako dobro, če ne bolje, zapstoj opravljali.

V Graci imamo deželno-šolsko svetovalstvo, ki deželo stoji svojih 5000 fl. na leto.

Še ni dolgo, kar sem imel proračun, kterega je deželni zbor za leto 1870. napravil. Ondi najdemo 80,000 fl., ktere sedaj nova šolska postava naši deželi vsako leto nalaga. Tega pri stari šoli ni bilo. Nobeden proračun poprejšnih let nima ove velike številke za šolske stvari.

Zato se pa ni čuditi, ako vsako leto več številke v dačnih knjižicah najdemo. Kajti ne samo državne dače narašajo, ampak tudi deželni, okrajni (tega tudi poprej ni bilo) in srenjski stroški postajajo vedno večji; in sedaj še je pristopila posebna šolska naklada. Marburger-Zeitung je med revnimi novinami bržej ko ne naj revniša. Naj bolj živahno še se giblje, kedar strastno po duhovnikih in crkvenih napravah udriha. Zdravega jedra pri njej zapstoj išemo. Zato sem se pa čudil, ko sem sledečo koristno opazko v njej našel: „v mariborskem okraji morajo dače

precej poskočiti. Imamo namreč tukaj plačevati na leto: 35 0/0 deželnih stroškov (Landesumlagen) vrh tega pa: 36 0/0 stroškov (Bezirksumlagen); 40 0/0 srenjskih stroškov (Gemeindeumlagen). NB. Ti niso pri vseh srenjah toliki, in sedaj še za ves okraj pristopi 17 0/0 šolske naklade. Skupaj 128 0/0.

Zadosti bodi sedaj rečenega o novem plačilu pri novih šolah! Gola resnica je: nova šola je v primeri do stare šole sila draga.

IV.

Bo li nova šola za kaj?

Kedar kdo v štacuni kako reč drago plača se tolaži rekoč: drago je, kar sem kupil, vendar blago je dobro in močno. Nova šola je gotovo draga — morebiti bo pa zato tudi zelo dobra, izvrstna! Kdo ve? Nekteri njo že naprej hvalijo in hvalisajo¹, koliko le grlo in jezik premoreta. Obetajo si z odstavljenim ministrom Stremajerom vred, da iz nove šole kar n r a v n o - v e r s k a

mladež, kar blagi in odkritosrčni značaji stopijo. Nekemu dunajskemu učitelju se je od srečne prihodnosti senjalo, ktero nam nameni nova šola priskrbeti. Rekel je, da se s pomočjo nove šole v našo dolino solz sopet vrne: zgubljeni paradiz. — Drugi pa rečejo, da vsa postava ni za nič. Ona je negoden, nezdrav sad puhlega neverskega liberalizma. Slabo drevo ne rodi dobrega sadu. Naj boljše, če sopet po starem ostane. Ktero je pravo? Rečem: na staro za vse ma ne bode prišlo in tudi ne sme priti. Kajti nova šola ima marsikaj dobrega, kar se ne sme meni nič tebi nič zavrči. Nova šolska postava je na več strani resničen, hvale vreden napredek. Semkaj prištevam:

1. Da se je sploh za šolo enkrat nekaj zdatnišega storilo in sicer od strani posvetne oblasti. Crkva je storila gotovo, koliko je zamogla. Če se od nje ni zgodilo več, ni Crkva tega kriva. Krivi so le oni, kateri so Crkvi skoro vse zdatniše pomočke vzeli: samostane in premoženje. Krivi so le oni, kateri so za šole imeli polne koše postav in ukazov, denarjev pa toliko, ko nič. Bil je tedaj že sleden čas, da tudi svetna oblast za šole nekaj več stori. Vsaj

ima naj več korist od dobrih šol vendar pred vsem in na prvem mestu: cesarstvo.

2. Pravo, dobro in hvalevredno je, če nova šola obeta, da se bode v njej več učilo, ko poprej. Kajti tega smo denešnji den krvavo potrebni, če nečemo za drugimi preveč zaostati. To velja posebno nam Slovencem. Imamo namreč silne, mogočne, visoko omikane sosede: Nemce in Lahe. Vedno več njih sili v naše lepe in blagoslovljene kraje. Vse boljše službe in znamenitniše prostore nam od ust vzemejo. Domačin mnogokrat ko capin za dvermi stoji ali še si v veliko srečo in čast šteje, če se totim tujim gospodom dopade njega za hlapca sprejeti. Če mojim besedam ne veruješ pa se uči po zgledih. Poglej na železnice, ktere tvojo slovensko zemljo prepregajo! morebiti naletiš pri njih tu ali tam na slovenskega čuvaja ali Bahnwachter-ja, pri viših in boljših službah bodeš redko ali nikder domačina Slovenca najšel. Večidel so ti gospodje doma daleč iz Švabskega iz mesta: Stutgart-a itd. Enako hudo je skoro povsodi za nas. Temu se da le tako v okom priti, da se Slovenci po zgledu naših bratov Čehov marlivše in več učimo in sicer na podlagi našega

domačega, slovenskega jezika. Dobro podučnemu tujcu se imamo nasproti postaviti ko dobro podučeni Slovenci. Učimo se tedaj s pomočjo materinskega jezika koliko le mogoče, magari: nemški, laški ali madžarski, da le Slovenci ostanemo. Le tako ostanemo gospodje v domači hiši. Tisti zmed nas, ki vedno kričijo: le nemško le nemško; ti ravno tujce v našo domovino kličeji in vabijo. Kajti bolje, ko bo pri nas vse ponemškutarjeno, lahkeje bodo tuji Nemci pri nas službe opravljali, več njih bo prišlo, hitrej bodete Slovenci kar ponemškutarjeni rabotarji in zaničevani hlapci tujcev, kateri se pri vaši neumnosti mastijo. Ker pa temu drugo ne zamore pomagati, kakor da se več učimo, zato rečem, da je nova šola hvalevredna, če nam k temu priložnost dati obeta — in obečano tudi v resnici podá.

3. Dobro, koristno hvalevredno je, če se nameni v novi šoli boljše, pametniši in tedaj hitreje učiti, ko poprej. Ljuba spomlad kaj naglo mine, drevesa kaj brzo cvetijo — in mladost ima hitre noge. Blagor tedaj drobnim otročičem, če dobijo šolo, v kateri se v kratkih letih veliko lepega naučiti zamorejo.

4. Pravo je, da se je pri novi šoli učnikom plačilo vredilo. Vsak delavec je svojega plačila vreden. Sploh pa mislim, da plačilo školnikom odmerjeno ni preveliko; bržeje tu pa tam — premajhno. Le stroški za „becirksschulinspektor-je“, itd. se mi dozdevajo gola potrata.

5. Zelo pravo je, če po novi šolski postavi tudi oni dobivajo pravico o šoli kaj spregovoriti, kateri njo plačujejo.

Tukaj omenjene reči se meni pri novi šoli dozdevajo: dobre, hvalevredne, naj se ohranijo in dobro rabijo.

Ali to ni vse, kar imam o novi šoli povedati. Ne morem molčati, ampak jasno in glasno moram omeniti tudi strani, ktere močno žalijo verno srce Kristjana. Že poprej sem govoril o namenu nove šole. In tamo smo se zavzeli zvedevši, da pri novi šoli poduk v sv. veri Jezusovi ni več na prvem mestu. Vsakega kristjanskega očeta mora globoko raniti, če vidi, da se pri novi šoli naj imenitnišemu, naj svetejšemu nauku naj menje ur na teden odloči — in da nekteri že namerjavajo kršanski nauk zelo iz šol pahnoti! Kako hoče človek mirnega srca svoje dete novi šoli v odrejo izročiti, če

pa vidi, da kakoršni se učniki, kakoršne bukve v šolo denejo, da tisti, ktere je sv. Duh učnike sv. vere postavil, nimajo ničesar govoriti in določiti! Te misli morajo Kristjana tem globokeje zadeti, čem bolje ima prepričanje, kako neizmerno potreben da je nauk o stezi, ktera pelja v večno življenje.

Sedaj, ko te vrstice pišem, imamo sveti postni čas. Hvaležni se spominjamo velikega trpljenja in britke smrti, ktero je Sin božji za nas prestal. Ze od nekdej so to kristjani z veliko gorečnostjo pa tudi v velik dušen prid premišljevali. Postavim: Sin božji je za mene na križi umrl. Zakaj? Da pridem v domovino Očeta nebeškega, da zadobim večno zveličanje v nebesih. Dobro! tedaj morajo nebesa že nekaj biti, če Bog umerje, da le v ta srečni kraj pridem. Večno zveličanje mora biti nekaj velikega. — In sopet: Sin božji je umrl na križi. Zakaj? Da me reši večnega pogubljenja. Če tedaj Bog umerje, da me otme pogubljenja, ktero je pripravljeno satanu in njegovim angelom; o tedaj pa mora večno pogubljenje tudi biti nekaj — groznega, nekaj strašanskega. Zato pa mora nauk, kteri me uči, kako imam zaslug Jezusovega trpljenja deležen postati,

da peklu uidem in v nebesa pridem — ta nauk rečem mora biti mojim ušesam preveseli glas in moj naj večji zaklad. Vsak priden oče, vsaka mila mati pa ljubi svoje dete, ko lastno kri. In ker ga ljubi, zato mu želi že rano in skrbno pripraviti naj večji zaklad: poduk v sv. veri. Iz tega sledi, da bo kristjansk stariš si dobro premislil, komu da troka v poduk izroči. Gledal bo pred vsem in se prepričal, ali so učniki tudi pridni Kristjani ali ne, ali so knjige in ves šolski red po duhu sv. vere osnovani ali ne. Nikdar tedaj ne more Kristjan mirne vesti ostati, kedar vidi, da utegne šola njegovemu otroku: poškoditi, pokvariti ali zelo vzeti naj večji, naj imenitniši zaklad na zemlji: namreč trdno, stalno vero v Sina božjega. Ali ravno take škode za našo mladino se bojimo pri novi šoli. In zato so se po vsem cesarstvu Kristjani začeli gibati, zoper tako nevarno vredjeno novo šolo jasno in glasno pred vsem svetom protestovati. Začenjajo čem dalje mogočniši rabiti vse postavne in poštene pomočke, da se nova šolska postava vsaj o tej reči, ktera kristjansko izrejo zadeva — popolnoma predrugači. In vedi, da tako postopajo ne samo Slovenci in Čehove

marveč in vse mogočnije: tudi Nemci, posebno na Tirolskem, Štajarskem in gornji Avstriji. Imajo ti tudi prav? Morebiti pa ni resnično, da bi nova šola sv. veri in kristjanski izreji otrok toliko nasprotna bila? Popolno prepričani rečemo: gola resnica je: nova šola je naši sv. veri in dose-
dajni kristjanski izreji naše mladine zelo nasprotna. Vidi se pa to prvič iz tega, da nova šolska postava nikder ne govori o kristjanski odreji otrok. Novo šolo tudi za tega voljo sploh imenujejo: brezversko šolo (confessionslose Schule).

Kaj pa je to: brezverska šola? Kmalu ti razložim. Stara šola je bila verska; in pri nas Avstrijanih sploh: katoliška šola. To se reče: naše šole so bile tako osnovane, da njim je sv. katoliška vera bila podlaga pri poduku v vseh predmetih — podlaga vsej odreji otrok. Zato so v naše šole prav za prav smeli hoditi le katoliških starišev otroci; Luterani, Judi itd. so imeli lastne in zasebne šole. Poprej so smele v naših šolah le take bukvice biti, v katerih se je bralo tudi kaj od ljubega Očeta v nebesih, od njegovega Sina Jezusa Kristusa, od Crkve božje in njenih naprav itd. V poprejšno

šolo so se smeli le taki učitelji postaviti, kateri so bili naše vere, zraven pa tudi otrokom lep zgled kristjanskega zadržanja. Ljudje druge in krive vere se niso med otroke pustili za učitelje. Neverne, razuzdane učnike so škof odstavili. Pri stari šoli so morali otroci pred šolo in po šoli moliti, službo božjo opravljati, če le mogoče v nazočnosti svojih pridnih učnikov. Taka šola je bila poprej — bila je verska šola.

Nova šola je zelo drugačična — ona je: brezverska. Staro šolo išoš zapstoj, nikder je več ne najdeš. Ljudje tega ne vedò in se premalo brigajo, vendar utegnejo še nemilo čutiti. Nova šola je tedaj brezverska. To se reče: ona ni več samo za naše katoliške otroke postavljena, ampak je tudi Luteranom, Judom magari še Turkom odprta. Da se pa teh otroci nebi pohujšali, kedar bi v šolskih bukvicah kaj brali o Kristusu itd. se imajo stare katoliške bukve hitrej, ko mogoče odpraviti. Mesto njih se morajo nove bukvice spisati, v katerih se od Boga skoro nič, od Kristusa in njegovega odrešenja zelo nič ne bere. V novo šolo se zamorejo učniki postaviti, naj so vere kakoršne koli. Tudi so učiteljem sploh od-

vzeli vsako dolžnost, da bi kaj na verski nauk gledali ali za boguslužne vaje otrok marali. Kaj takega prepušča nova šolska postava turškim, judovskim, luteranskim itd. verskim služebnikom ali pa le — starišem — učitelja otrok to nima brigati več.

Takošna je brezverska šola! Kaj ne, velik je nje razloček od verske stare šole? Vendar našim poslancem se je dopadlo, „bolni Avstriji“ za vračilo dodati — brezversko šolo. Nam katoliškim Kristjanom se pa zdi, da se toti gospodje zelo motijo. Mislimo namreč, da hiša dolgo trdno ne stoji, če se njeno dno ali fundament podkapa. Sedaj pa tudi vemo iz zgodovine, da je naše cesarstvo iz prva že bilo pozidano na dno sv. katoliške vere in kristjanske pravičnosti. — Kdor tedaj toto dno, ta fundament podkapa, ta se nam dozdeva sovražnik naše mile domovine. In to je eden uzrokov, da se z novo šolsko postavo sprijazniti ne moremo. Brezverske šole nam ne bodo pomagale, ampak le neizmerno škodovale. In tega se hočemo sedaj prepričati. Kajti mi nečemo nove šolske postave napadati brez takih tehtnih uzrokov, kateri nebi vsakega vernega Kristjana genoli. In takih tehtnih, močnih uzrokov

imamo več, nekatere pa hočemo še posebno tukaj premisliti.

1. Nekteri tistih ljudi, kateri nove šole nikoli preveč prehvaliti ne zamorejo, tudi včasih tako govorijo: „naš svitli cesar imajo po svojih deželah razve Katoličanov, tudi Luterane, Jude itd. Tem je tudi treba poduka; imajo tudi pravico do dobrih šol, kajti oni plačujejo z nami vred svoje državne davke, in dajajo svoje ljudi med vojake, kakor Katoličani. Da se tedaj vsem ustreže, se morajo vse šole tako osnovati, da se pri podučevanju na nobeno vero ne gleda — t. j. da se napravijo: brezverske šole“. Kaj rečemo verni Katoličani? Mi rečemo, da, ako se hoče vsem ustreči, je naj boljše, če tako ostane, kakor je do sedaj bilo, t. j. da se nam Katoličanom pustijo naše katoliške, Luteranom njih luteranske, Judom njih judovske šole. Tako se ustreže vsem in se nihče ne žali. Po novi postavi pa se žaliyo vsi in se ne ustreže nikomu, razne pešici frajmaurarjev, kateri ne trpijo nobene vere.

Vendar verni Katoličani še imamo v tej reči več povedati. Kedar jaz babje blebetanje o brezverskih šolah slišim se meni zdi,

kakor da bi dunajski poslanci mislili: glejte! kmalu se pri nas Katoličani pozgubijo in poskrijejo in preminejo med množino krivo-vercev in Judov. Ti gospodje si menda mislijo, kakor da bi pri nas skoro same take šole bile, kder bi med 60 šolarji bilo: 10 otrok katoliške, 10 luteranske, 10 kalvinske vere; zraven pa še 10 Judov 10 Turkov in 10 neznabogovičev. Ali, ljubi moj! take zmesi ne najdeš pri nas nikder, nikoli in nikdar, — magari če še slavni dunajski rajhsrat 100 krat več časa „rengira“. In zakaj ne? zato ne, ker smo v Avstriji gledè verstva skoro sami katoliški Kristjani. Luteranov, Kalvinov, Judov itd., je primerno le zelo malo število. Kajti (razun ogrskih dežel) je v našem cesarstvu blizo 19 milijonov Katoličanov; Luteranov je komaj 200,000 in Kalvinov 100,000 in blizo toliko Judov. Smemo tedaj slobodno trditi, da smo skoro sami Katoličani in da je Avstrija katoliško cesarstvo. Zavaljo betvice Luteranov in Judov tedaj gotovo ni bila potreba, da se pri nas vse šole meni nič tebi nič prenaredijo v brezverske šole. Kajti Lutrovci, Judi itd. se med ogromnim številom Katoličanov poskrijejo. Zraven imajo

že mnogo let Luterani, Kalvini in Judi svoje lastne šole.

Ali to še soped ni vse, kar imamo verni Katoličani reči in očitati prijateljem brezverskih šol. In sedaj katoliški Slovenci dobro na ušesa vlečiti, kar vam povem. Rekel sem, da so imeli Luterani, Kalvini in Judi svoje lastne šole. Tako je. Luterani so imeli 341, svojih šol, Judi pa 100. Po novi postavi bi se tedaj morale tudi luteranske in judovske šole spremeniti v brezverske šole. Ali to se ni zgodilo. Luteranom in Judom so se pustile njih šole, le nam Katoličanom se je vzelo 14,326 starih katoliških šol in spremenilo v brezverske šole, da bi v nje zamogli zahajati tudi luteranski in judovski otroci in v njih učiti luteranski in judovski učitelji! Kaj pa je to? To je goropadna krivica, nevslušano žaljenje in zaničevanje in zatiranje katoliških Kristjanov — to se meni zelo nezapopadljivo ravnanje dozdeva z onimi, kateri so večina, brez katerih Avstrije ni. — Sicer se naši poslanci zagovarjajo rekši: Luteranom in Judom moramo pustiti njihove šole, ker njih sami plačujejo. Tako! kdo pa je tedaj naše katoliške šole do sedaj plačeval, morebiti Luterani ali Judi? O taki

darežljivosti bo težko kde kaj zapisanega! Mi smo si svoje šole sami stavili, sami plačevali — in tudi strašansko plačilo za nove šole se tudi le nam katoliškim Kristjanom nalaga, ki smo ogromna večina v Avstriji. Kako tedaj mogoče, nam toliko krivico storiti? Morebiti namenite iz naših otrok delati mlade Luterane, Jude in nove ajde? O zato vedi vsa Štajarska, vedi vsa Avstrija, vedi ves katoliški svet, da slovesno protestujejo zoper tako nevslišano krivico. Ko bi nam bili dunajski gospodje povedali, kar namerjavajo, kedar so se nam v poslance ponujali in zlate gore obetali — nikdar njih nebi bili volili. Mi hočemo in zahtevamo, da se nam, enako Luteranom in Judom, naše stare farne katoliške verne šole pustijo. Brezverskih šol nečemo, tem bolj.

2. Ker se v novo šolo namenijo kmalu spraviti tudi — brezverske bukve. Brezverske bukve za šolsko mladež so pa tako osnovane, da se v njih ničesar o verskih rečeh ne bere; zamorejo tedaj služiti vsake vere otrokom. Ker je pa nove šolske bukve spisovati težeja reč, kakor si marsikdo na mislih ima, so pa zviti liberalci vzeli stare bukve ter iz njih izbrali in iztrebili, kar je

bilo v njih povedanega o Bogu, o Jezusu Kristusu, o Crkvi božji itd. Ker pa verni Katoličani nečemo brezverskih šol, se tudi samo po sebi razume, da zavržemo take brezverske šolske bukve. Kajti nam je sv. vera naj večji zaklad, kterega tudi svojim otročičem ohraniti hočemo; zato ne moremo privoliti, da se njim ta zaklad po brezverskih bukvah kvvari in okuži.

Ako pešica novih ajdov, frajmaurarjev in slepomiškajočih liberalcev po mestih in trgih misli, da bodo njih otroci četrto božjo zapoved bolje pomnili, če se njim v šolskih knjigah od ljubega Boga ničesar ne pove, nimamo soper to ničesar vgovarjati. Samo prosimo, naj nas verne Kristjane pri miru puste — naj si postavijo lastne brezverske šole. Ondi naj imajo bukve, kakoršne hočejo. Magari če njih otroci berejo o samih upicah, medvedih in kozlih, gosih in racah, o martinskih kebrih in bolhah itd. to nas ne briga, naj imajo! Mi verni Kristjani pa za boljše spoznamo in terjamo, da se v šolskih knjigah zraven občne koristi gleda tudi na Boga, stvarnika in gospoda vseh stvari, in na tistega, kterega je On poslal: Jezusa Kristusa. Drugače osnovane bukve — po-

seбно, če bi obsegale resnicam sv. vere nasprotne zavabljive zaničevalne reči — se nam za našo ljubo mladež zelo škodljive in nevarne dozdevajo, nič drugače, kakor duševen strup in kuga.

Tako sodimo o brezverskih bukvicah nove šole, vendar še nevarniše se nam dozdevajo žive knjige, to so pa:

3. Novi učitelji. Živa beseda več izda in bolje v srce sega, kakor mrtva, bodi si pisana ali tiskana. In učnik zamore več kakor knjiga koristiti pa tudi več škoditi in pogubniši nedolžne in verne otroke pohujšati. In to ravno je, česar se pri novi žoli naj bolj bojimo. Uzrokov imamo še le preobilo; in le nektele si hočemo nagledati.

Nova šolska postava dovoli med katoliške otroke postaviti učitelja, kateri je luteranske ali judovske vere. Mislimo si kaj takega pri kateri bodi šoli pri nas. Ljubi Bog! kakoršna izreja otrok pa bode to? Krivoverski učnik bo morebiti naše otroke katoliški učil? Mogoče, tedaj pa je on človek, kateri zavoljo kruha drugače govori in se drugače obnaša, kakor v srci misli — in takega človeka imamo po slovenski za hinavca ali potuhnjenca. Toda bržej ko ne bo krivoversk učitelj v

naše otroke phal svoje krivoverske nauke in misli — tedaj bi pa katoliški stariši bili prav za prav goljufani. Ti bi namreč pričakovali dobro izšolane katoliške otroke bi pa dobili le polovičarske krivoverce. Sicer vgovarjajo liberalci, da je učiteljem prepovedano krivoverske nauke med šolarje trostiti — toda ljubi Bog! koliko reči je prepovedenih, ki se vendar in vendar le storijo, če ne očitoma pa skrivoma.

Kaj pa, ko bi se krivoverski učitelj trdno držal postave ter od vere nikoli ničesar pred otroci ne črhnol? tako vsaj nebi ničesar pokvaril? Tudi tako verni stariši ne morejo biti zadovoljni. Kajti njiva še zato ni dobra, če se pri miru na ledini pusti — tamkaj rado trnje in oset zarase. Iz tega pa sledi, da zoper take šole, kder bi za naše otroke se smeli tudi krivo in inoverski učitelji postavljati, protestujemo do slednega avstrijskega Katoličana — bodi liberalcem milo ali nemilo. Pa tudi do onih učiteljev, kateri so sicer naše vere, za naprej nimamo pravega zaupanja. Po novi postavi namreč nimajo škof ničesar spregovoriti zastran učiteljev nove šole. Sicer ne rečemo, da bi vsi naši učitelji bili neverni in sv. Crkvi sovražni. Mar-

siktera blaga, vere polna duša se nahaja med njimi. Tak učitelj je za srenjo velik zaklad. Ohranite in spoštujte ga.

Vendar sploh se je pa med učitelji poslednja leta prikazalo toliko čudnega in zagledalo beli den, da si je človek po pravici v strahih zavolj otrok, kateri se t a k i m ljudem izročè. Kajti ravno iz med učiteljev se je vzdignolo neznano število, kateri so hujše od frajmaurarjev in judovskih pisavev kričali, upili: stara šola je za nič, ločite šolo od Crkve! Na ves glas so po svetu ropotali in cvilili: „rešite nas jarma, v kterega so nas duhovni (da ne rečem f . . . .) vpregli!“ Nek nemškutarsk učitelj na štajarski slovenski zemlji je po krčmah in zakotkih trobil in molil: „rešite nas jarma duhovnikov, amen.“

Kako milovanja vredni so otroci, kateri t a k i m zijakom pridejo v roko. Hujši so za katoliško mladino od trdih Luteranov in Judov in ajdov. Ni čuda tedaj, ako skoro vsak den kaj žalostnega zvemo, kako učitelji po novih šolah delajo. Lani, postavim, so marsikteri novih učiteljev otrokom pravili: ne hodite k procesiji na telovo; čemu bi k taki **norčiji** hodili in si na zdravji škodili. Večkrat se je že zgodilo, da je katehet raz-

lagal od stvarnika nebes in zemlje, od stvarjenja prvega človeka. Ali komaj je katehet dveri zaprl, je učitelj otrokom vgovarjal, da to vse ni nič — človek druga ni kakor nekoliko bolji prebrisana upica ali of. — To nam je lepa kristjanska odreja otrok! To je pravo poživinčevanje ljudi, ne pa pokristjanjevanje ali, da jasniše povem: tako se človek krutemu živinčetu prispodablja, med tem ko si katolišk duhoven prizadeva, da bi ljudi po milosti Jezusa Kristusa čem dalje podobniši postajali nebeškemu Očetu!

Ta nevernsk in Crkvi sovražen duh učiteljev se je posebno lani predrzno pokazal belemu svetu, ko se je 19. občni učiteljski zbor obhajal na Dunaji. Blizo 4000 učiteljev se je binkoštni teden ondi sošlo iz nemških in avstrijskih dežel. Po veri so si bili zelo različni, prava zmes Katoličanov, Lutrovcev, Judov in novih ajdov. Novi ajdi so pa take čudne stvari, ktere so ovače drugim ljudem prav podobne — le od ljubega Boga nečejo ničesar neti vedeti neti slišati. Kar ušesa njim začnejo boleti, kedar kaj od Boga čujejo. Moja mati so mi nekdam pravili, da mi takoršne stvari vtegnejo tudi doma v svoji štali pokazati, ktere tudi za Boga malo kaj

marajo. Na Dunaji zbrani učitelji so pa tudi resnično čudne reči na beli den spravili. Govorilo se je strašansko veliko — posebno so si glave belili ali bi še katekizem dalej trpeli v šoli ali ne. Poslanci, kateri so nam novo šolsko postavo napravili, so vsaj rekli in določili, da se v novi šoli mora tudi verski nauk učiti. Zato tudi rečemo, da je naša nova šola le na pol brezverska. Zbranim učiteljem pa še je ta betvica bila preveč. Zahtevali so popolno brezverske šole t. j. naj se verski nauk iz šole popolno odpravi — duhovnikom v šolo priti popolno zabrani. In pri tej priliki so ti gospodje tako grozno govorili, kakor da bi med 4000 učitelji ne bilo ne edine kristjanske duše. Rekli so: da nauki svete Kristusove vere niso za šolo, da ti sveti nauki otrokom škodijo — in zelo pohujšujejo.

Kar tukaj bereš je gola resnica, posneta iz zapisnikov omenjenega zbora učiteljev. Naj grozniši iz med vseh pa je razsajal nek dr. Dittes. Tega čudnega strica ni rodila zemlja avstrijska, rodila ga je zemlja pruska ali prajzovska. Dunajski mestjani so ga za drage denarje poklicali, da se naši prihodni učitelji pri

njem dobro podučevati naučijo. Po krstu je ta pruski tujec Luteran — ovače pa očitén bogatajilec. Ta človek se je drznil očitno, v pričo 4000 učiteljev, resnice Kristusove vere — tajiti. Na ravnost je rekel, da so verske resnice, na primer: podedovani greh, odrešenje, sv. Trojica itd. gole zmote — laži, o katerih je naj boljše, če se otrokom ne povejo. Kako so pa nazoči učitelji te bogakletne besede sprejeli? Morebiti so vgovarjali? O niso vgovarjali, marveč veselja z rokami ploskali — kar je bilo znamenje, da so z dr. Dittes-om enih in tistih neverskih misli. Kako nevera da je tedaj v njih srcih skrivoma tičala, se je tukaj drzno in v vsej svoji grdi nagoti pokazalo. Kaj! in take baže ljudi bi našim otrokom bili učniki? Zbrani učitelji so na konci svojega zborovanje še sledeče reči sklenoli:

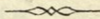
1. Če se že v novi šoli vendar zahteva, da se tudi verski nauk uči, naj tega ne storijo več duhovni, ampak naj se ta reč svetnim učiteljem prepusti. (Vendar Slovenec pravi, da se k špehu nesme maček postaviti za varha.)

2. Verski nauk se naj uči po knjižicah,

katere so mesto dosedajnega katekizma tako spisane, da se v njih nič ne govori o verskih resnicah (od sv. Trojice, od Kristusa odrešnika. Za božjo voljo, o čem pa tedaj?)

3. Naj se verski nauk iz šole zelo odpravi, dokler se ni vresničilo, kar se v točki 1. in 2. terja.

To je gotovo žalostno; pa tudi jasno ko beli den, da so nove šole posebno zavolj novih učiteljev — neizmerno nevarne. Noben kristjansk oče ni v stanu mirne vesti, brez greha, svoje dete takoršnim učiteljem v poduk prepustiti. To bi se reklo, grabežljivega jastreba med krotka piščeta, derečega volka med nedolžna jagnjeta postaviti. Stori to, kdor si upa, toda veren katolišk oče, verna katoliška mati tega ne stori in ne more storiti.

V.

S k l e p.

Vsega je enkrat konec, tudi mojega pisarenja. Le par besedi še za slovo! Nove

šole so predrage. Imajo sicer marsikaj dobrega. Ali troha dobrega se nam skriva v množini za naše otroke nevarnega in škodljivega. Noben veren Kristjan se s takimi šolami sprijazniti ne more. Prava kristjanska izreja naše mladosti je tako skoro nemogoča. Zato se samo po sebi sedaj prašanje ponudi, kako si zamoremo pomagati? Kaj čemo storiti, da otročičem do potrebnih svetnih naukov pomagamo, da pa ob enem na svoji veri škode ne trpijo? Dva pomočka, dve stezi ste, po katerema se pride do tega, kar želimo.

a) Na prvo stezo nas šolska postava sama zavrača. Ona namreč v § 4 postave 25. maja 1868 veli, da si oni, kateri želijo verske t. j. kristjanske šole, smejo take sami, toda na lastne stroške postaviti. Ko bi se to zgodilo, bi ljudje pri vsaki fari imeli dve šoli: eno brezversko, eno pa lastno farno, kristjansko šolo. Ali to je nemogoče, ker je predrago. Imeli bi namreč dvojno plačilo za brezversko drago šolo in pa zraven še za farno kristjansko šolo. Pri sv. Trojici v slovenskih goricah stavijo novo šolo — blizo 6000 fl. bodo vsi stroški

veliki. Po vsi Štajarski je pa blizo 800 brezverskih šol. Ko bi ljudje zraven teh ravno toliko kristjanskih šol hoteli imeti, bi morali 800 krati 6000 fl., tedaj više ko 4 milijone fl. plačati — ob enem bi njih pa še drago plačilo za nove brezverske šole tlačilo. Tega tedaj ne moremo.

Pa tudi ne čemo storiti! In zakaj ne? Luteranom in Judom niso vzeli njih luteranskih in judovskih šol — teh niso spremenili v brezverske šole — ta zaušnica se je tedaj le nam katoliškim Kristjanom dala. In ta zaušnica je sramotna, zazvonili so njo nam: liberalci, frajmaurarji, novi ajdi in tisti, kateri so se od teh dali zapeljati. In ta zaušnica pomeni toliko, kakor da bi se bilo reklo: „mi liberalci, mi frajmaurarji, mi vsi, kateri za vero sploh toliko maramo, ko za predlanski sneg, mi hočemo brezverske šole. Toda staviti njih nečemo sami in na lastne stroške. Ker se pa nam Katoličani iz med vseh naj bolj bedaki zdijo, ki še naj menje kaj rečejo, če njim kdo kako krivico stori, zato pograbimo njih stare farne in kristjanske šole ter

njih prestrojimo v drage nove in brezverske šole. Če njim to ni po volji, pa milosrčno pripustimo, da si sami nove, kristjanske šole poskrbeti smejo“.

Ali tolika zaušnica je ogromni večini avstrijskih prebivalcev vendar bila — preveč. Začeli smo se gibati in sedaj namerjevamo liberalcem z obresti povrniti, kar so nam po sili posodili. Katoliški Kristjani mislimo namreč tako: „gospodje liberalci! sami dobro veste, da pred 3 leti ni bilo zastran šole tako, kakor je sedaj. Zakaj bi tedaj, kar ste vi naredili moralo ostati vekomaj! vrzimo po ravno tisti poti, po kateri ste liberalci odpravili našo versko šolo, vrzimo vaše nove brezverske šole v liberalne zapečnjake — in naredimo iz sedajnih brezverskih šol sopet kristjanske šole! — in vi gospodje liberalci, da se lehkeje potolažite, napravite si za svoje denarje: lastnih brezverskih šol, koliko hočete, in magari še enkrat dražeje, ko so sedajne“.

„Stoj, drzni pisatelj!“ zagromi morabiti ves liberalen svet, „tako ne trpimo, da se piše, to je rebeljon, to je punt in upor zoper postavo, katero je sam svitli

cesar potrdil“. Dragi liberalci! vaš ropot me ne straši, vaš grom brez strele me ne plaši — in zakaj ne? Vedite, zato ne, ker vi liberalci in frajmaurarji! vi nimate nobene pravice do tega, da bi vi — nas katoliške Kristjane podučevali, kako se ima postavi pokoršina dajati. To je boljše in tehtniše od vas storil Jezus Kristus in nja apostol sv. Paul. In teh učnikov nauk je prav za prav vam še vse bolj potreben kakor nam. Kajti liberalci in frajmaurarji živite kar samega uporstva in puntanja in rebeljonov. Zgodovina ima popisano, da ste krivi vseh prekucij in puntov, kateri so po Evropi poslednih 100 let razsajali in toliko nesreče in kriprelivanja uzročili. Tako! Za drugo posluhnite, da katoliški Kristjani prav dobro vemo, da se vsaka svetna postava za more odpraviti in sicer brez rebeljona, brez punta, brez posilnega upora — po oni in tisti poti, po kateri se je rodila. In na toto

b) drugo pot hočemo avstrijski Katoličani čvrsto stopiti, da hitrej ko mogoče pridemo do svojih poprejšnih kristjanskih šol. Tota pot ali steza se imenuje —

postavna pot, to se reče: mi se hočemo le takih pomočkov poslužiti, kateri so sploh pošteni in po postavi že pripuščeni in določeni. In do tega imamo vsi pravico, nihče nje nam nesme in tudi ne bode branil. Da svoj namen dosežemo treba je tedaj sledeče storiti:

1. Naj poprej bodemo prosili, in svoje želje, svoja zahtevanja zastran šole v prošnjah in protestih v pričo dotičnih oblastnij očitno pokazali. Do tega imamo v postavi izrečeno pravico. Da pa prošnje kaj izdajo, naj se tega pomočka marljivo poslužujejo: srenjski in okrajni zastopi, srenjska in okrajna šolska svetovalstva — posebno pa katoliško-politična društva *). Prošnje se zamorejo poslati: do deželnega šolskega svetovalstva, do deželnega odbora, do deželnega zbora v Graci — ali pa do: državnega zbora, do ministra nauka na Dunaji.

---

*) Na slovenskem Štajarskem so do sedaj takoršna društva: v Mariboru, pri sv. Ruprtu v slov. goricah, pri slov. Bistrici, sv. Martinu pri slov. Graci, v Konjicah, v Globokem, na Remšniku, v Frajhamu, sv. Martinu pri Mariboru, pri sv. Lorenci slov. goricah. Slava pogumnim moževom — zgled drugim! Delajte za zdravo politično omiko ljudstva!

2. Kedar pridejo nove volitve za šolsko svetovalstvo ne volimo nobenega, kateri v besedi in djanji ni priden Kristjan. Bodi mesar, krčmar, kramar, šribar, grajšak; če pa redno božje službe ne obiskuje, nikdar pri pridgi ni, nikoli pri mizi Gospodovi, če v petek in svetek meso žre, več ženskih bolj pozna, kakor je prav, na vero in duhovne psuje itd. — takega ne volimo, naj kriči in se šopiri, koliko hoče.

3. Tako si hočemo pot ali stezo nadelati — do popolne zmage — ktera se pri prihodnih volitvih poslancev za deželni zbor pokaže. — In to se utegne na skorem zgoditi. Cesar je namreč poklical nove ministre, kateri imajo trdno voljo Avstriji potreben mir in zadovoljnost poskrbeti. Ti ministri so pripravljene sedajni državni zbor, če bi nasprotoval, kar je zelo verjetno, razpustiti in nove volitve razpisati. In pri teh volitvih tedaj hočemo le take voliti za poslance, kateri so v besedi in djanji pridni Kristjani. Drugih nečemo, naj nam obetajo gore zlata in planine srebra, in ves nemški, laški ali slovenski paradiž na zemlji. Poštena kristjanska duša mora biti naj poprej — posebno pa nam mora pred volitvijo očitno pritrditi,

da se v deželnem zboru živahno potegne za kristjanske šole, za kristjansko odreja naših otrok. Volimo tedaj le moževe kakor so na primer: slavni g. Herman, Adamovič, Kukovec, Kosar, in tudi dr. Vošnjak in dr. Dominkuš nista nasprotnika. Nikdar in nikoli pa ne volimo takih, kakor so: Seidl, Brandsteter, Lohninger ali pa: Rodoschegg, Delkokot itd. Teh in njim enakih nečemo voliti — mi hočemo značajne kristjanske poslance.

Tako moramo storiti Slovenci na Štajarskem. Štajarski Nemci in Katoličani so že pri zadnji volitvi skoro povsodi na deželi zmagali. Zato je mogoče, da pri prihodnih volitvah, če veliki posestniki boljše volijo, zmagamo Katoličani. Kedar pa enkrat v deželnem zboru dobimo večino, se da ne ljuba nam šolska postava brez velike slovesnosti — pokopati.

Po taki — mislim po edino tej poti je tudi za našo slovensko narodnost pri štajarskem zboru kaj opraviti. Uzrok je jasno ta: če je kedaj Nемеc pravičen Slovencu, je gotovo večidel le tak Nемеc, kateri kakor katoliški Kristjan pravico pozna in

prizna. Dragi Slovenec, če si me razumel in se resnice mojih besedi prepričal, stori tudi kakor si bral. In če tako storiš sem namen dosegel, zavoljo kterega sem za pere prejel. Z Bogom.

Vse za vero, domovino in cesarja!

el
ri
m
e

Priglasenie za goste

br. 1. 1888

Društvena tiskarna v Gradcu.
K. K. R. A. K.